

Expertisecentrum LNV

landbouw, natuurbeheer
en visserij

Nieuwsbrief

8

jaargang 3, februari 2003

Voorwoord

Het Expertisecentrum LNV staat aan het begin van een nieuw en spannend jaar. Een jaar waarin we gaan verhuizen naar ons nieuwe pand in het bos aan de Bennekomseweg bij het Horapark in Ede, op een steenworp van station Ede-Wageningen. Zo gaan we eindelijk met alle EC'ers in één gebouw werken. Als alles volgens plan verloopt dan zal de verhuizing in mei plaatsvinden.

Een jaar ook met veel onzekerheden, een nieuwe regering en bezuinigingen waardoor de beleidsdirecties van LNV genoodzaakt zijn na te gaan welke beleidsdossiers een lagere prioriteit zullen krijgen of zelfs zullen worden afgebouwd. Dit heeft ook gevolgen voor de inzet van het Expertisecentrum. In ons Jaarplan 2003 staat de inzet van het EC-LNV op de verschillende LNV-beleidsthema's beschreven. Maar door de onzekere situatie betreft het nu nog een voorlopig jaarplan.

Het EC-LNV organiseert het werk in programma's, die zodanig zijn ingericht dat ze ondersteuning geven aan een aantal bij elkaar passende dossiers. Het merendeel van onze beleidsondersteuning vindt plaats in acht themagerichte programma's met een looptijd van drie tot vier jaar. Dit zijn:

- Duurzame ketens
- Agrostructuur en markt
- Voedselveiligheid
- Diergezondheid en dierenwelzijn
- Natuur en mensen
- Omgevingscondities en duurzame ontwikkeling
- Landelijk gebied
- Duurzaam waterbeheer en visserij

Daarnaast hebben we drie meerjarige programma's.

- Gegevensvoorziening
- Kennis en innovatie
- Biodiversiteit internationaal

Om snel in te kunnen spelen op een onderwerp dat korte, hevige aandacht vraagt en waarvoor versnelling van beleid gewenst is, hebben we dit jaar voor het eerst twee éénjarige 'task force' programma's ingesteld:

- Toekomstig mestbeleid
- Agenda vitaal platteland

Het werken voor alle beleidsdirecties van LNV maakt het noodzakelijk om nieuwe expertise op te bouwen en goed na te gaan welke kennis wij in de toekomst nodig hebben. Hiertoe is een Expertiseplan EC-LNV opgesteld. Dit plan is richtinggevend voor de toekomstige expertiseopbouw van onze organisatie.

Aan het grote aantal boeiende en uiteenlopende artikelen over nationale en internationale aangelegenheden in deze nieuwsbrief kunt u zien hoe breed onze expertise nu al is en ook in de toekomst zal moeten zijn.

Ik wens u veel leesplezier.

Ir. Hans Gonggrijp
Hoofd Expertiseontwikkeling

In dit nummer:

2 Trekken of duwen aan het biologische product

3 Verbetering van het identificatie- en registratiesysteem (I&R)

4 Van Waldsterben tot Bosparelmoevlinder

5 Waterdiensten door de landbouwsector

6 Kennis en kennisinfrastructuur voor gebiedsgerichte vraagstukken

7 Naar een grondgebonden melkveehouderij

8 Natuur om van te watertanden!

9 Meetnet Functievervulling Bos: eerste resultaten beschikbaar

10 Omgaan met risico's

11 Heeft een vis gevoel?

12 Project Vermaatschappelijking Natuur en Natuurbeleid afgerond

13 Uitplaatsing van grondgebonden landbouw: geldverspilling...?

14 MINAS-gat knaagt aan het draagvlak

14 Monitoring voor diergezondheid en voedselveiligheid

15 Gecertificeerde ketens en geïntegreerde gewasbescherming

Trekken of duwen aan het biologische product

Maakt de ketenaanpak zoals beschreven in de beleidsnota 'een biologische markt te winnen' de omschakelsubsidie voor boeren overbodig? Het EC-LNV heeft de conclusie getrokken dat trekken aan het biologische product - de marktgerichte ketenaanpak - van groot belang is om de ambitie van 10% biologisch areaal in 2010 te bereiken, maar dat de groei van het areaal zonder omschakelsteun voor de boeren onvoldoende zal zijn. Een groot deel van de risico's ligt namelijk bij de primaire sector. Alleen duwen (financiële ondersteuning van boeren bij het omschakelen) heeft geen zin; zonder een gunstig marktperspectief zullen er weinig primaire producenten omschakelen.

De beleidsnota 'Een biologische markt te winnen' is de leidraad voor het LNV-beleid met betrekking tot de biologische landbouw voor de periode 2001-2004. In de nota wordt uitgegaan van een ketengerichte aanpak en wordt de stopzetting van de omschakelingsregeling (RSBP) aangekondigd. Bij de Kamerbehandeling in november 2000 is de regering verzocht de RSBP eind 2002 te evalueren in verband met een eventuele verlenging van de regeling. Dit was de aanleiding voor directie Landbouw van het ministerie van LNV om het EC-LNV opdracht te geven een aantal beleidsvragen te beantwoorden. De centrale vraag was of de ketengerichte aanpak voldoende stimulans zal geven om de omschakelingsregeling (RSBP) te vervangen. En of de ketengerichte aanpak de omschakeling naar biologische landbouw voldoende stimuleert om de ambitie van 10% biologisch areaal in 2010 te realiseren (gemiddeld een jaarlijkse groei van 20%).

Op 12 december 2002 presenteerde het EC-LNV zijn bevindingen ('Trekken en duwen aan het biologische product') tijdens de 'Werkconferentie Biologische Landbouw'. Belangenorganisaties en bedrijfsleven zijn zo in de gelegenheid gesteld om de resultaten van het rapport te toetsen en te becommentariëren. Op basis van de 'oogst' van de werkconferentie beraadt directie Landbouw zich op de beleidsmatige conclusies die uiteindelijk aan de Tweede Kamer zullen worden gerapporteerd.

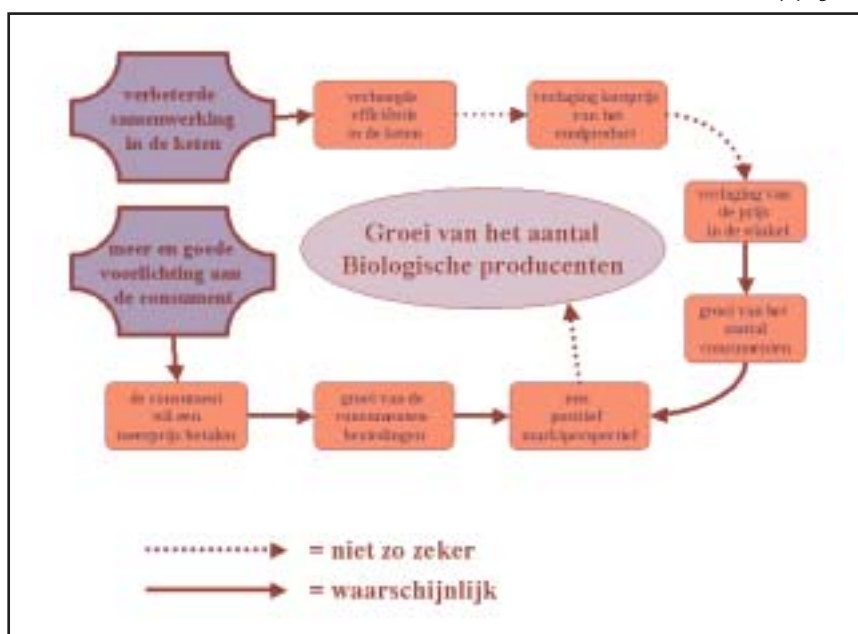
Conclusies

De ketengerichte aanpak kenmerkt zich

als een zoekproces, waarbij verschillende invalshoeken zijn uitgeprobeerd. Op dit moment zijn ketenmanagers aangesteld (personen die van een aantal partijen een keten weten te maken, waarbij alle partijen voordeel hebben). En er is een nieuw instrument, de zogenaamde 'package deal' geïntroduceerd. Ambities van ondernemingen worden hierin gekoppeld aan een samenhangend pakket van ondersteunende activiteiten (zoals cofinanciering door de Stichting Agro Keten Kennis (Stichting AKK)). Een ander onderdeel van de keten-aanpak is de publiekscampagne www.eigenlijkheelloogisch.nl met o.a. TV-spots, die in de herfst van 2002 van start is gegaan.

Omdat de ketenaanpak als stimuleringsinstrument van de overheid nog maar ruim een jaar geleden van start is gegaan, is het effect (groei in consumentenbesteding aan biologische producten) nog niet te bepalen. Om een doorkijk naar de toekomst te kunnen maken is daarom gekeken naar de achterliggende beleidsaannames waarop de ketenaanpak is gebaseerd. Hieronder staan de beleidsaannames schematisch in relatie met de uiteindelijke doelstelling aangegeven. Uit de figuur blijkt dat niet alle relaties even eenduidig zijn. Het EC-LNV concludeert dat er nog geen aanwijzingen zijn dat alleen een marktgerichte ketenaanpak voldoende is om de ambitie van 20% groei per jaar te bereiken.

Lees verder op pag. 3 >

Het EC-LNV heeft ook gekeken hoe effectief de stimulering via de RSBP tot nu toe was. Een enquête onder reeds omgeschakelde biologische boeren en onder potentiële omschakelaars leverde een goede respons op. Reeds omgeschakelde boeren gaven ideële gedrevenheid als eerste reden voor omschakeling gevolgd door afzetperspectieven. Van hen zou 40% zeker omgeschakeld zijn en 38% waarschijnlijk omgeschakeld zijn zonder omschakelingspremie. Bij potentiële omschakelaars zijn afzetperspectieven de belangrijkste reden voor omschakeling, gevolgd door ideële motieven. Opvallend is het verschil in belang dat men hecht aan de RSBP ver-

geleken met de al omgeschakelde boeren. Van de potentiële omschakelaars zegt 53% dat ze waarschijnlijk niet en 21% dat ze zeker niet zullen omschakelen zonder RSBP. Daar staat tegenover dat bij een voldoende marktperspectief 57% vindt dat geen ondersteuning nodig is.

Op basis van berekeningen van het LEI (Landbouw Economisch Instituut) concludeert het EC-LNV dat het wegvallen van de RSBP in de meeste sectoren weinig invloed zal hebben op het aantal omschakelaars. Daarvoor is de financiële betekenis in de meeste sectoren te gering. Deze verwachting geldt niet

voor de akkerbouw en de melkveehouderij; in deze sectoren is de financiële betekenis groter. Wellicht dat bij het wegvallen van de RSBP een groep potentiële omschakelaars uit deze sectoren bij de afweging van wel of niet omschakelen de balans naar niet omschakelen laat doorslaan.

Zie voor meer informatie : EC-LNV rapport 2002/168. Trekken en duwen aan het biologische product.

Ir. Jenneke Leferink, tel. (0318) 671560,
email: j.leferink@eclnv.agro.nl

Ir. Wilma Arendse, tel. (0317) 474895,
email: p.w.arendse@eclnv.agro.nl

Verbetering van het identificatie- en registratiesysteem (I&R)

De mond- en klauwzeercrisis heeft een aantal noodzakelijke verbeterpunten voor het I&R-systeem zichtbaar gemaakt.

Een daarvan was een nieuwe bevestiging van de noodzaak tot verbetering van het systeem voor runderen, schapen, geiten en varkens. Dit artikel geeft de stand van zaken weer op drie punten: de verandering in verantwoordelijkheid voor het I&R systeem, de verbetering van de bestaande I&R en de ontwikkeling van een nieuw I&R stelsel voor de toekomst.

Een sluitend identificatie- en registratiesysteem (I&R) is onmisbaar voor een goede gezondheidsbewaking en een effectieve bestrijding bij dierziekten. Uit een door Price Waterhouse Coopers in 1999 uitgevoerde audit naar het functioneren van het I&R systeem zijn een aantal knelpunten naar voren gekomen. Op basis hiervan doet PWC een aantal technische aanbevelingen en een aantal bestuurlijke aanbevelingen voor de bestuurlijke organisatie.

Een van de belangrijkste aanbevelingen betreft het realiseren van een duidelijke verdeling van de verantwoordelijkheden tussen de overheid en het bedrijfsleven. Dit heeft erin geresulteerd dat het medebewind van het I&R systeem door de Productschappen Vee, Vlees en Eieren is ingetrokken en dat LNV nu zelf verantwoordelijk is voor de I&R databank.

Ten aanzien van de technische verbeteringen wordt gekeken hoe nu het aantal

“zwevende runderen” in het I&R systeem kan worden teruggebracht. Acties gericht op een verbetering van het meldgedrag bij aan- en afvoer van runderen hebben geresulteerd in een vermindering van dat aantal van ca. 95.000 in het najaar van 2001 tot ca. 30.000 in het najaar van 2002.

Voor de lange termijn werkt het ministerie van LNV aan een nieuw systeem voor de I&R. Hiervoor zijn in november van 2002 de voorstellen voor de nieuwbouw I&R afgerond en zal naar verwachting in het vroege voorjaar van 2003 de besluitvorming plaatsvinden over de feitelijke bouw.

Om te komen tot een goed werkbaar, sluitend I&R systeem met draagvlak in de sector adviseert het bedrijfsleven het ministerie over de nieuwbouw van het I&R systeem. Uitgangspunt voor het nieuwe systeem is de elektronische I&R. De discussie richt zich momenteel op

diverse vragen. Een eerste vraag is of Nederland binnen de EU voorop wil lopen met de introductie van een elektronisch I&R systeem. Een tweede belangrijke vraag is voor welke diersoorten de elektronische I&R wordt ingevoerd. En wellicht het meest bepalend in de besluitvorming is wie hoeveel betaalt bij een nieuw I&R systeem.

De inzet van het EC-LNV richt zich op beleidsmatige advisering bij de nieuwbouw van het I&R systeem. Daarnaast levert het de secretaris van de Klankbordgroep I&R, waarin het bedrijfsleven gevraagd en ongevraagd de Minister en Staatssecretaris adviseert in het gehele I&R traject.

ir. Geert van der Peet, tel. (0318) 671497,
email: g.f.v.van.der.peet@eclnv.agro.nl

dr. Ed van Klink, tel. (0317) 671428,
email: e.g.m.van.klink@eclnv.agro.nl

Van Waldsterben tot Bosparelmoevlinder

De voortzetting en de verbreding van het Europese monitoringprogramma voor de gezondheid van de bossen wordt positief ontvangen door wetenschap en beleid. Dat was in het kort de essentie van een in oktober 2002 gehouden bijeenkomst van onderzoekers en beleidsmakers over de voortgang met het Europese Programma voor Bossenmonitoring in Nederland.

Sinds het optreden van grootschalige bossterfte in de 80-er jaren wordt in Europa de toestand van de bossen gemonitord. Het Europese meetnet heeft in de afgelopen 15 jaar een schat aan gegevens geleverd over de invloed van luchtverontreiniging op bossen. Het monitoringprogramma dat in de EU-landen wordt uitgevoerd in het kader van een EU Verordening, is nu toe aan een

De dag was vooral bedoeld voor een intensieve uitwisseling tussen beleidsmakers (wat wil het beleid, wat hebben onderzoekers tot nu toe bijgedragen) over de mogelijkheden die de nieuwe Raamverordening kan bieden. Ook milieuorganisaties en grote terreinbeheerders waren uitgenodigd voor deze bijeenkomst, maar helaas misten we de inbreng van deze groepen.

met stikstof nog steeds te hoog is. Nederlandse onderzoekers spelen ook een belangrijke rol bij het evalueren van de Europese gegevens; men was het er over eens dat het goed zou zijn om deze voortrekkersrol ook in de toekomst te behouden. De eigen Nederlandse inspanningen op het gebied van monitoring zijn daarentegen nogal bescheiden. Vooral de meting van stikstofbudgetten zou in een land met hoge stikstofdepositie meer aandacht moeten krijgen.

Gijs van Tol (EC-LNV) lichtte de nieuwe EU Verordening toe. De monitoring van effecten van luchtverontreiniging op bossen wordt voortgezet. Daarnaast zal de monitoring van biodiversiteit in bossen worden ontwikkeld. Een belangrijk organisatorisch aspect van de verordening is het maken van afspraken over een nationaal aanspreekpunt en het opstellen van een nationaal programma. Hiervoor hebben vertegenwoordigers van VROM en LNV de agenda's getrokken.

Namens de directie Natuurbeheer gaf Esther Veldhuis een indruk van de wensen die het beleid heeft voor de monitoring. De voorgestelde verbreding van het programma met biodiversiteit en klimaat krijgt duidelijk steun. Maar voor het verzamelen van gegevens moet zoveel mogelijk gebruik gemaakt worden van bestaande meetnetten. Er moet dus nadrukkelijk worden gekeken naar de afstemming tussen verschillende nationale meetnetten.

In de discussie werd nog eens de nadruk gelegd op het grote belang van goede communicatie rond de monitoring.

Lees verder op pag. 5 >

herziening én verbreding. De EU heeft daarom een voorstel ingediend voor een nieuwe "Raamverordening". Daarin wordt naast voortzetting van de huidige monitoring ook aandacht besteed aan biodiversiteit en klimaatverandering. De aandacht gaat hierbij ook niet meer vooral naar bomen en bodem, maar naar het bosecosysteem als geheel. Dus "van Waldsterben tot Bosparelmoevlinder", zoals de dagvoorzitter dat kernachtig verwoordde.

De bijeenkomst werd georganiseerd door Alterra, ECNC (European Centre for Nature Conservation), EC-LNV en VROM. Johan Sliggers, themacoördinator Verzuring en Grootschalige Luchtverontreiniging (VROM), trad op als dagvoorzitter en discussieleider.

Wim de Vries (Alterra) en Jan Willem Erisman (ECNC) constateerden op basis van hun onderzoek dat inmiddels de effecten van verzuring afnemen, maar dat de belasting van bosecosystemen

Daarvoor is het belangrijk om niet alleen indicatoren te hebben die écht iets zeggen, maar ook indicatoren die een breed publiek aanspreken en “aaibaar” zijn. Een mooi voorbeeld daarvan is de indicator “dood hout”. De beleidsmakers in de zaal gruwden van deze indicator omdat ze vinden dat die niet aanspreekt bij politici. De wetenschappers vinden het echter een goede indicator omdat het eenvoudig is te meten en omdat het een habitat karakteriseert waar veel organismen van afhankelijk zijn. Er is dus nog wel werk aan de winkel!

Ir. Gijs van Tol, tel. (0317) 474875,
email: g.j.van.tol@eclnv.agro.nl

Waterdiensten door de landbouwsector

Kan of moet de landbouwsector anders omgaan met water? Deze vraag heeft de directie Landbouw bij het EC-LNV neergelegd naar aanleiding van de toegenomen maatschappelijke belangstelling voor water.

De aandacht voor water is de laatste tijd overwegend gericht op veiligheid tegen overstromingen. Meer dan natuur of recreatie kan landbouw hierbij een rol vervullen. Landbouw is de grootste grondgebruiker in Nederland (60%) en daarnaast stelt landbouw minder beperkingen dan natuur of recreatie als het gaat over waterkwaliteit en duur en frequentie van overstromingen.

De knelpunten met betrekking tot water zijn echter breder van aard dan alleen veiligheid tegen overstromingen. Grote delen van Nederland worden niet zozeer door een teveel aan water bedreigd. De last betreft vooral het niet beschikbaar zijn van de juiste waterkwaliteit ten behoeve van bv. de natuur, zwemwater, drink- en industriewater of betreft waterschaarste (verdroging van natte natuur, lokale tekorten aan zoet drink- en industriewater en water voor de landbouw). De aanleiding voor een herbezinning op het waterbeheer is dan ook divers.

De kern van een nieuw waterbeheer zou moeten bestaan uit het lokaal vaststellen van specifieke knelpunten met betrekking tot water. De lokale watersituatie is niet op zichzelfstaand maar maakt onderdeel uit van een watersysteem. Voor het oplossen van de knelpunten op een specifieke plaats binnen het watersysteem moeten daarom zowel de benedenstroomse als de bovenstroomse consequenties en wensen worden betrokken.

Het EC-LNV heeft een literatuurstudie uitgevoerd naar de mogelijke bijdragen die de landbouw aan goed waterbeheer (zg. groene en blauwe diensten) kan leveren. Hieruit blijkt dat er in potentie een zeer groot aantal opties is. Zowel in aard als (kosten-)effectiviteit lopen zij echter sterk uiteen. Vele opties zoals waterconservering in de landbouw, en voorstellen om bodem en gewasverdamping tegen te gaan, zijn praktisch van weinig betekenis.

Landbouw lijkt vooral perspectiefvol te kunnen bijdragen aan:

1. veiligheid tegen overstromingen door het gebruik van landbouwgrond voor opvang van hoge rivier- en beekafvoeren;
2. verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit en landschap door de aanleg van windsingels en slootbegeleidende vegetaties;
3. herstel van natte natuur door vernatting van (nabije) landbouw.

Voor meer informatie zie: EC-LNV publicatie 2002/123, Landbouw en water; Inventarisatie en beoordeling van verrichte onderzoeken en verschenen publicaties met betrekking tot landbouw en water sinds 1985.

Jan Huinink, tel. (0317) 474894,
email: j.huinink@eclnv.agro.nl

Kennis en kennisinfrastructuur voor gebiedsgerichte vraagstukken

Op welke wijze kan de kennisontwikkeling en kennisinfrastructuur ten behoeve van gebiedsgerichte vraagstukken geoptimaliseerd worden? Over deze vraagstelling verscheen recent bij het EC-LNV het rapport 'Kennis(sen) in elk gebied'.

Het huidige gebiedsgericht beleid, zoals dit o.a. in het Stimuleringskader Gebiedsgericht Beleid (SGB) gestalte krijgt, geeft gebiedsactoren, (groepen, personen, gemeenten) meer dan voorheen, de mogelijkheid de kansen en problemen in de gebieden zelf op een integrale wijze aan te pakken. Voor een dergelijke aanpak is ook integrale kennis nodig. Het EC-LNV en Stichting Recreatie (KIC) onderzochten in opdracht van LNV, VROM, V&W en IPO hoe de *kennisprocessen* (kennisgeneratie, kennisverspreiding, etc.) en de kennisinfrastructuur voor gebiedsprocessen geoptimaliseerd kunnen worden.

Hierbij is een onderscheid gemaakt in inhoudelijke kennis, proces- en bestuurlijke kennis en subsidiekennis.

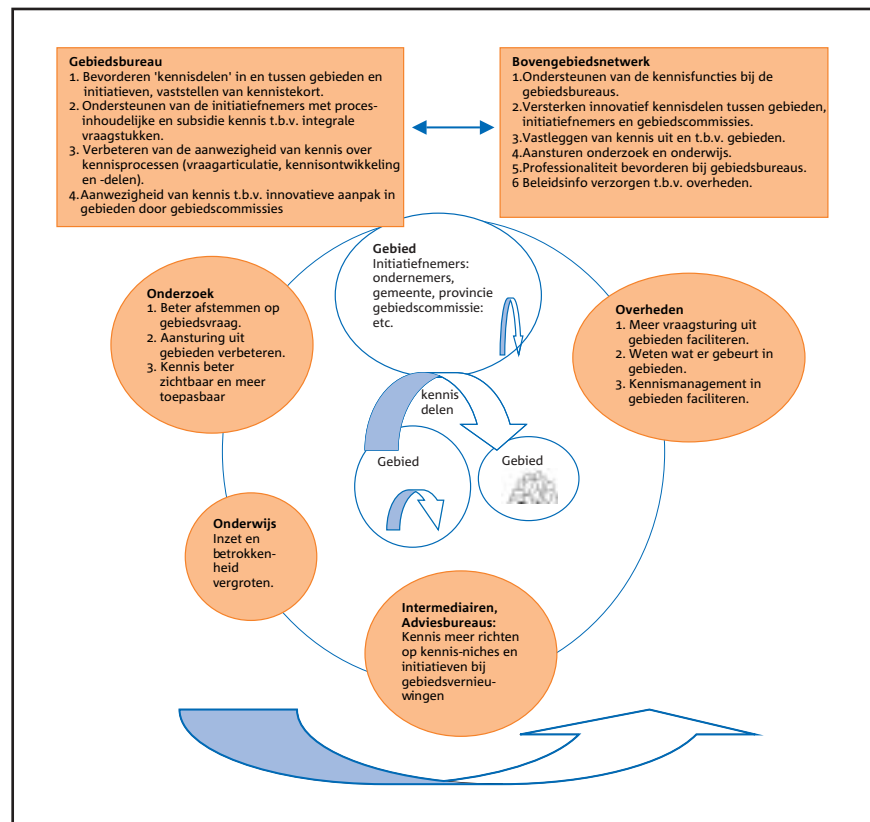
Uit de analyse (op basis van interviews, workshops en literatuurstudie) zijn de volgende verbeterpunten naar voren gekomen:

- **Er is bij de gebiedsactoren een tekort aan zowel proceskennis als aan procesondersteuning.**

Processen zijn bij integrale projecten complex. De deelnemers kennen elkaar vaak (nog) onvoldoende, de belangen zijn zeer uiteenlopend. Binnen dergelijke projecten dient daardoor veel kennis te worden uitgewisseld. Dat is niet eenvoudig, er is daarom grote behoefte aan procesondersteuning en kennis- en ervaringsuitwisseling, zowel binnen groepen als tussen groepen.

- **De inhoudelijke kennis voor integrale projecten is eveneens onvoldoende aanwezig.**

De projecten in de gebieden zijn praktisch en zijn veelal lokaal specifiek. De benodigde kennis is daardoor vaak

De bovenstaande figuur geeft een overzicht van de verbeterpunten.

onvoldoende te halen bij het meer abstracte landelijke onderzoek, of niet voldoende toepasbaar. Er is weinig integraal praktijkonderzoek beschikbaar; ook de gewenste kennisuitwisseling tussen gebieden staat op een laag niveau. Tevens is vaak niet voldoende bekend wat de kennisbehoefte is bij de actoren in de gebieden.

- **De subsidies en regelingen worden ontoegankelijk gevonden.**

Een groot aantal (subsidie)regelingen is relevant voor de gebieden, met vaak moeilijk toepasbare eisen. Het inpassen van de integrale projecten in de subsidievereisten is complex, kan moeilijk door de actoren zelf worden

gedaan en vereist derhalve ondersteuning.

- **Er is meer aandacht nodig voor het ontwikkelen van nieuwe netwerken.**

Integrale aanpak van problemen in de gebieden vraagt om samenwerking met nieuwe groepen mensen en organisaties. Dit vereist dus nieuwe netwerken. Ondersteuning is belangrijk.

Een belangrijke verbetering t.a.v. de kennisvoorziening in de gebieden is in de eerste plaats dat *kennisondersteuning dicht bij de mensen plaatsvindt vanuit b.v. het gebiedskantoor (SGB*

Lees verder op pag. 7 >

gebieden). Het gaat hierbij om een breed kennisaanbod vanuit de medewerkers in de gebiedskantoren (kennis-makelaars). Het gaat ook om hulp bij de vraagarticulatie. Belangrijk is daarnaast een aanvullend bovengebiedsnetwerk dat een aantal kennisfuncties van de gebiedskantoren ondersteunt, overneemt en coördineert.

In het rapport wordt de realisering van deze verbeterpunten nader uitgewerkt

en wordt tevens aangegeven wie er verantwoordelijk zijn en wie er bij de uitvoering betrokken kunnen worden. Benadrukt wordt dat per gebied een eigen aanpak dient te worden gevonden, afhankelijk van de kenniswensen en de problematiek in het gebied. Bij het samenstellen van de opties ter verbetering dient, waar mogelijk en nuttig, aangesloten te worden bij de huidige ontwikkelingen.

Zie voor meer informatie: EC-LNV rapport nr. 2002/149 'Kennis(sen) in elk gebied', Project kennis en kennismanagement voor gebiedsgerichte vraagstukken.

Ir. Pieter Mur, tel. (0317) 474876,
email: p.mur@eclnv.agro.nl

Naar een grondgebonden melkveehouderij

De mestwetgeving kan ertoe leiden dat op melkveehouderijen grote bedrijfsaanpassingen nodig zijn. Dit geldt met name voor melkveehouderijen in het oosten en zuiden van Nederland, in de gebieden met de zgn. droge zandgronden. Nitraat spoelt daar namelijk relatief makkelijk uit naar het grondwater. De Nederlandse regering heeft besloten om de melkveehouders bij die bedrijfsaanpassingen te helpen.

Daartoe vroeg het vorige kabinet (in 2000) een commissie onder leiding van prof. dr. L. Koopmans om advies. Op basis van dat advies koos het kabinet een aantal doelen en instrumenten. Structuurverbetering van de melkveehouderij maakt daarvan een belangrijk onderdeel uit. Het geheel zal uiteindelijk leiden tot extensivering van de melkveehouderij en bevordering van de grondgebondenheid. In totaal is € 204 miljoen beschikbaar gesteld. Dat geld zal worden uitgegeven in de jaren van 2003 tot 2010. In hoofdlijn is daarmee het beleid bepaald. Nu moeten echter de details nog ingevuld worden.

De directie Landbouw van het ministerie van LNV wilde graag meer inzicht hebben in de mogelijkheden en onmogelijkheden van die invulling. Zij vroeg daarom het EC-LNV een tweetal kennisdagen te organiseren. Tijdens die kennisdagen diende vooral de vraag centraal te staan op welke wijze de geformuleerde doelstellingen het beste bereikt kunnen worden.

Uitgenodigd waren medewerkers van provincies, Dienst Landelijk Gebied, milieuorganisaties, het bedrijfsleven,

centrale beleidsdirecties van LNV en VROM en regionale directies van LNV.

De eerste kennisdag vond plaats in juni 2002. In de ochtend werden een aantal presentaties gegeven over de stand van zaken (kabinetsstandpunt en uitwerking) en de mogelijkheden en onmogelijkheden van de invulling.

's Middags is gedetailleerd geïnventariseerd welke doelen, instrumenten en regio's binnen Nederland men zou willen kiezen. Verder is geïnventariseerd wat de deelnemers verwachten van de rijksoverheid (procesmatig, criteria, uitvoering, financiering, etc.).

De meningen over de wijze waarop de beschikbare middelen het beste ingezet kunnen worden bleken nogal uiteen te lopen. Veel verschillende doelen en instrumenten werden genoemd.

De tweede kennisdag vond plaats in september jl. In de ochtend werden zeven presentaties gehouden. Deze schetsten onder andere de stand van zaken van de uitwerking van de regeling door de rijksoverheid; het (lange) besluitvormingstraject dat de provincies moeten doorlopen; de gebieden waar

extensivering in de melkveehouderij het meest kan bijdragen aan verbetering van het milieu, dit op basis van een onderzoek van Alterra, en de stand van zaken in vier concrete pilots voor reconstructieplannen.

's Middags werden de vier pilots in discussiegroepen besproken. Daarbij stond telkens centraal of de pilot zou passen in de extensivering van de melkveehouderij en hoe de pilot daadwerkelijk gerealiseerd zou kunnen worden.

Tijdens deze dag bleek ook dat nog veel voorbereidend werk zal moeten worden verricht, voordat tot daadwerkelijke uitvoering van de plannen kan worden overgegaan. De ministeries van LNV en VROM, provincies en bedrijfsleven werken momenteel aan een verdere invulling van het geheel. Nieuwe kennisdagen zijn daarbij (nog) niet voorzien.

De presentaties en discussies zijn vastgelegd in verslagen. Deze zijn beschikbaar bij het Expertisecentrum LNV (rapport EC-LNV 2002/136 en 2002/163).

Ir. Peter Voskuil, tel. (0318) 671419,
email: p.t.voskuil@eclnv.agro.nl

Natuur om van te watertanden!

Ken je die mop van die man die 's nachts over de grond kroop bij een lantaarnpaal? Komt er een andere man op hem af: "Wat doet u nu?". "Ik ben mijn sleutels aan het zoeken". "Oh, waar bent u ze dan verloren?" De eerste man wijst een eind verderop. "Maar waarom zoekt u dan hier?!" "Nou, daar is het pikdonker, daar kan ik niets zien, en hier heb ik tenminste het licht van de lantaarnpaal!"

Dit lijkt flauwe onzin, maar hoe vaak komen we het niet tegen? Er wordt om een advies gevraagd, en we leveren een onderzoek af dat weliswaar niet of nauwelijks relevant is voor de vraag, maar wèl mooi aansluit op de eigen onderzoekservaring. We doen liever wat veilig en makkelijk is dan in het pikdonker rond te tasten op zoek naar de echte oplossingen...

Een mooi voorbeeld stond laatst in de krant. De politie gaat optreden tegen bezoekers van het natuurgebied de Meinweg bij Venlo die illegaal paddestoelen plukken. Er wordt veel geklaagd over het verval van waarden en normen, geweld op straat, dus: de politie gaat wat doen! Nu valt het niet mee om een straatrover te pakken te krijgen. Het is gevaarlijk, want zo iemand is, zoals bekend, nogal agressief en bovendien gewapend. En als je dan al iemand oppakt, is de cel misschien vol ... Geen makkelijke taak, het is weer dat rondkruipen in het donker. Dus we gaan iets anders doen, wat het probleem weliswaar helemaal niet oplost, maar wat wèl uitvoerbaar is.

Ziet u het voor u: een keurig Duits echtpaar (in Duitsland mag je wel plukken) met een verdacht tasje wordt bars toegesproken. Ze bekennen direct, er wordt niet geslagen of gevochten. De "daders" zijn zelfs erg beschaamd, excuseren zich. De "buit" wordt direct ingeleverd en vernietigd, en de boete wordt bij eerste acceptgiro betaald. Zaak succesvol afgesloten! Kom daar eens om bij een agressieve junk of randgroepjongere!

"Ja, ho, ho!" zult u zeggen, natuurlijk is het wat curieus dat de politie van nota bene Venlo zulke prioriteiten stelt, maar op zichzelf is het toch volkomen terecht dat het plukken van paddestoelen verboden is! "Stel je voor dat iedereen dat deed! Waar bleven we dan!"

Het idee dat het plukken van paddestoelen nadelig zou zijn voor de natuur is net zo'n onzin als het idee dat het plukken van appels schadelijk zou zijn voor de appelboom. "Maar is het niet gevaarlijk", zult u zich afvragen? Je moet weten wat je plukt, maar het gevaar wordt sterk overdreven. In Italië gaan in de herfst miljoenen mensen erop uit om op hun eigen favoriete plek hun geliefde *funghi* te verzamelen. Zoals bekend worden de Italianen ouder dan wij (een enkeling daargelaten die een giftige paddestoel aanzag voor een culinaire lekkernij).

Met dit beleid bereiken we ook juist het tegenovergestelde van wat we willen, namelijk: Natuur voor 16 miljoen Nederlanders! Het zou toch juist geweldig zijn voor de natuur als we de natuur nog zagen als bron van voedsel. In de beleving van de meeste kinderen (en ook steeds meer volwassenen) komt voedsel uit een blik of plastic bakje uit de supermarkt. Zelf iets plukken, opgraven of slachten is "vies" en "eng". Ik raapte laatst een paar hazelnoten op en kreeg van diverse voorbijgangers blikken vol afgrijzen. De kinderen riepen ronduit "jak!" "getver!", maar ook de volwassenen vroegen met afschuw "En gaat u dat ETEN?".

De natuur, dat is voor veel Nederlanders iets "anders", daar ga je in het weekend of op vakantie met de auto naar toe, die is om naar te kijken. Die totale vervreemding tussen eigen belevingswereld en natuur is volgens mij de grootste bedreiging van de natuur in Nederland. Natuur is voor ons geen levensvoorwaarde, iets waar we zelf deel van uitmaken, maar iets externs, voor recreatie. De Amsterdammers hebben genoeg aan hun Vondelpark, dus hoeveel natuur heb je nou helemaal nodig in Nederland? Een paar dozijn Vondelparken en basta!

Daarom stel ik voor: scharrel niet langer rond in het donker, op zoek naar de sleutel. Herstel de natuurlijke band tussen de mens en zijn omgeving! Neem een voorbeeld aan onze EU-buren; Italië, Frankrijk, Spanje. Ik weet het zeker. Natuur is heerlijk! Natuur is om van te watertanden!

PS. Menu-suggestie: Heuvelandslakken in knoflookboter; Heuvelrugboletensoep; Veluwe hertenpaté; Texelse garnalencocktail; Meierijroodbontbiefstuk en Veenweidesalade; FlevoHeckrollade, Stichtse hazelnootpasta, Sallandse kastanjepuree, enz. enz.....

Carla Konsten, Leider Expertisegroep Landschap en Ruimte

Meetnet Functievervulling Bos: eerste resultaten beschikbaar

De statistieken van vroeger zijn de meetnetten van nu. Meetnetten meten en moeten liefst de gegevens aanleveren om beleidsprestaties en –effecten te monitoren. Met de resultaten kan nieuw beleid worden ontwikkeld en bestaand beleid geëvalueerd.

Vorig jaar is een nieuw meetnet gestart, het Meetnet Functievervulling Bos (MFV-bos). De eerste resultaten zijn onlangs beschikbaar gekomen. Deze bijdrage bevat een korte uitleg over de achtergrond van het MFV-bos en enkele in het oog springende resultaten.

Opzet en werkwijze MFV-bos

Het MFV-bos is in opzet een verkennende oppervlaktestatistiek voor diverse doeleinden, die de gegevens moet leveren op vragen als: over wat voor oppervlakten hebben we het eigenlijk; hoe ziet het Nederlandse bos er in detail uit? Het MFV-bos is op de eerste plaats bedoeld voor de rijksoverheid: de directie Natuurbeheer van LNV, andere LNV-directies (o.a. GRR) en andere ministeries (VROM). Echter ook andere overheden (provincies, gemeenten), organisaties en particulieren kunnen van de verzamelde data gebruik maken. De metingen hebben dus een ruimer toepassingsgebied.

In het kader van de MFV-bos heeft een consortium van Alterra, Stichting Bosdata en Bureau Daamen in opdracht van het EC-LNV steekproefsgewijs in 2001 en 2002 de toestand van het Nederlandse bos onderzocht. Het onderzoek is het begin van een vierjarig meetprogramma dat in 2005 zal resulteren in een volledig herziene statistiek van het Nederlandse bos. Het laatste tabellarijke overzicht van het Nederlandse bos werd alweer twintig jaar geleden gemaakt ("De Vierde Bosstatistiek 1983-1985").

De resultaten van het MFV-bos kunnen vooralsnog in beperkte mate worden vergeleken met de Vierde Bosstatistiek. Dit is vanwege de nog kleine steekproef; van de 3600 meetpunten is momenteel de helft opgenomen, waarvan de eerste

900 punten uit 2001 zijn verwerkt. Een betrouwbare vergelijking is pas in 2005 mogelijk.

Enige in het oog springende resultaten

Anno 2001 heeft Nederland 359.845 ha bos. De afgelopen 20 jaar nam de oppervlakte bos toe met gemiddeld 1.434 ha per jaar. In dit tempo haalt Nederland niet haar rijksdoelstelling om in 2020 400.000 ha bos te hebben.

Bosuitbreiding vond in hoofdzaak plaats in Groningen en Friesland.

Het Nederlandse bos bestaat vooral uit veel kleine bosjes. Sinds 1983 is het aantal boscomplexen groter dan 500 ha afgenomen met ongeveer 40%. Gelijktijdig verdubbelde het totale aantal boscomplexen. Ongeveer 80% van het aantal bospercelen is kleiner dan 5 ha. Dit illustreert het grote belang van kleine bosjes en bosranden als karakteristiek voor het Nederlandse landschap. Aan de andere kant is teveel versnippering ongewenst vanwege het nastreven van grootschalige (bos)gebieden binnen de ecologische hoofdstructuur (EHS).

Particulieren vormen de grootste groep boseigenaren: zij bezitten 35% van het Nederlandse bos. Staatsbosbeheer bezit 24% en de natuurbeschermingsorganisaties samen ongeveer 15%.

De meerderheid van het Nederlandse bos (79%) is vrij toegankelijk op paden; rust en stilte blijken in Nederlandse bossen echter sterk onder druk te staan.

Het Nederlandse bos is ouder gewor-

den. Het aandeel dikke bomen en zeer dikke bomen in opgaand bos is de afgelopen 20 jaar verdubbeld. In de meeste bossen komen dode bomen voor, hetgeen voor de natuurontwikkeling een positief gegeven is. Het aandeel van loofbossen is sinds de Vierde Bosstatistiek toegenomen. Het meest opvallend is de stijging van het areaal zomereik: van 27.000 ha in 1982 tot 51.000 ha. Kapvlakten zijn vrijwel verdwenen door geïntegreerd bosbeheer en de afschaffing van de herplantsubsidies door de overheid. Grienden en hakhout namen af.

De gemiddelde voorraad hout in het Nederlandse bos is de laatste 20 jaar flink toegenomen: van 156 tot 198 m³ per ha., wat het ouder worden van het Nederlandse bos illustreert.

Het Nederlandse bos levert geen ruim aanbod aan stammen van zaaghoutkwaliteit. De naaldboomsoorten Douglas en Lariks blijken nog de beste kwaliteit te hebben.

Veel meer interessante informatie is te vinden in het EC-LNV rapport 2002/156: Dirkse, G.M., W.P. Daamen & H. Schoonderwoerd 2002. Het Nederlandse bos in 2001. Expertisecentrum LNV, Wageningen.

Ing. Gerard Grimberg, tel. (0317) 474879, **e-mail:** g.t.m.grimberg@eclnv.agro.nl
dr. Gerard Dirkse, tel. (0317) 477902, **e-mail:** g.m.dirkse@alterra.wag-ur.nl

Omgaan met risico's

Het omgaan met risico's is voor LNV een actueel en belangrijk item. Ook in de Jaarbrief 2003 wordt het onderwerp genoemd als strategische thema op de middellange termijn. Hoewel niet nieuw, wordt de risicoproblematiek voor de overheid steeds prominenter.

In de huidige maatschappij zijn de belangen zeer omvangrijk. De burger lijkt steeds minder risico's te willen lopen en is kritischer en claimbewuster geworden. Kritisch ook op producten als vergunningen en diensten. LNV heeft in toenemende mate te maken met nieuwe onderwerpen, en dus met risico's, die abstract, complex en groot-schalig zijn.

Voorbeelden hiervan zijn onderwerpen als "genomics", publieke reacties op de preventieve ruiming van vee, dioxine in de (biologische) eieren en mogelijk gevaar voor menselijke gezondheid door scrapie (ziekte als BSE) bij schapen. Allemaal onderwerpen waaraan risico's verbonden zijn. Dus is de vraag: Hoe gaat LNV daar op een adequate wijze mee om? Voor de vaak rationeel denkende overheid zijn dit lastige onderwerpen, zeker ook waar moeilijk keuzen kunnen worden gemaakt, bijvoorbeeld ten aanzien van de communicatie.

De belangrijkste taak van LNV is het ontwikkelen en uitvoeren van beleid. Daarbij zijn veel risico's aan de orde. LNV heeft enige ervaring in het omgaan met risico's. Ook is LNV vertrouwd met het fenomeen crisis. Er kunnen diverse typen risico's worden onderscheiden. Naast het begrip 'crisis' als risico-type worden de begrippen 'administratieve en bedrijfsrisico's', en 'beleidsrisico's' onderscheiden. En elk type risico vergt zijn eigen aanpak.

De risicoproblematiek bestrijkt een breed terrein, waarover veel kennis beschikbaar is. Onder het verzamelbegrip 'risicoproblematiek' worden de volgende aspecten begrepen:

- **Risicoanalyse:** het systematisch nagaan van welke risico's men als organisatie loopt; hieronder valt ook de risico-inschatting die de omvang en de aard van het risico verduidelijkt.
- **Risico-beleving of -perceptie** betreft de vraag op welke wijze betrokkenen het risico beleven en inschatten.
- **Risicomanagement** betreft het vinden van oplossingen voor het omgaan met de geanalyseerde risico's en het uitwerken van deze oplossingen.
- **Risicocommunicatie** is een onderdeel van het risicomanagement dat speciale aandacht geeft aan het bediscussiëren en overdragen van alle aspecten van het risico.
- **Risico-evaluatie** gaat na of de gekozen oplossing in de praktijk werkt en/of bijgesteld moet worden naar aanleiding van gewijzigde beleving en kennis.

Het belangrijkste van de risicoproblematiek is dat de mogelijke risico's in kaart worden gebracht. Met dat inzicht is het mogelijk risicomanagement te ontwikkelen: welke aanpak is het beste voor het omgaan met die risico's? Dat hoeft zeker niet standaard tot puur risicomijdend beleid te leiden. Het zorgt er wel voor dat de risico's die, gezien de beleidskeuze, aanvaard worden, haatbaar worden gemaakt.

Denken in risico's vraagt een aantal stappen:

1. zich bewust zijn van de aanwezigheid van risico's;
2. erkennen dat ze een rol kunnen spelen;

3. herkennen welke risico's zich in welke rol kunnen manifesteren; en
4. handelen, managen of gebruik maken van de risico's.

Bij alle beleidsterreinen van LNV zouden de stappen bewust genomen moeten worden. Op dit moment worden bij slechts in enkele gevallen, bij uitzondering, onderdelen van deze methodiek gevolgd.

De grootste winst van bewust omgaan met risico's is het voorkómen van crises, calamiteiten en incidenten. De kern van de aanpak zit in de wijze van beleidsvorming waarbij nadrukkelijker gekeken moet worden naar aspecten waar het fout kan gaan: van "crisis-denken" naar "risico denken". Het gaat om aspecten van inhoudelijke, vaak technische aard, en om vragen zoals: onderkennen betrokkenen de analyse en probleemstelling van LNV en is er bij hen draagvlak voor de oplossingsrichting?

Belangrijke items waar aandacht voor zou moeten zijn of komen en die gelden voor veel soorten risico's zijn:

1. Volledigheid: Hebben we wel alle aspecten in beeld?
2. Alles op nul? Moeten we als overheid wel alle risico's minimaliseren?
3. De beleving: De mate van acceptatie van risico's.
4. Vaste waarden: Zijn de huidige aandnames en de principes nog wel geldend?

Ir. Jan Water, tel. (0318) 671544,
email: j.water@eclnv.agro.nl
Martijn Root, tel. (0318) 671423,
email: m.root@eclnv.agro.nl

Heeft een vis gevoel?

Jazeker, een vis heeft gevoel. Dat is althans de mening van een aantal maatschappelijke organisaties zoals Dierenbescherming en de Vissenbescherming. Nee, stelt een groep onderzoekers. Zij hebben de opvatting dat vissen niet in staat zijn leed te ervaren en dat in de wetenschappelijke literatuur hiervoor geen steekhoudende argumenten gevonden kunnen worden. De meeste diersoorten, waaronder in ieder geval de vissen, missen volgens hen, de zenuwstructuren die een noodzakelijke voorwaarde vormen voor het ervaren van leed.

“Jazeker, vissen kunnen wel degelijk pijn ervaren” stelde een andere groep wetenschappers in een open brief aan de toenmalige LNV-minister Van Aartsen. De nieuwe inzichten in de structuur en werking van de hersenen van de gewervelde dieren leveren geen argumenten op om te beweren dat deze dieren niet kunnen lijden en geen emoties kunnen hebben.

Mede naar aanleiding van deze discussies heeft LNV in maart 2002 een achtergronddocument opgesteld, getiteld: “De waarde van Vis, Achtergronddocument bij de beleidsbrief vis”. Deze beleidsbrief is intussen in de Tweede Kamer besproken. In vervolg op deze discussie wordt nu een plan van aanpak gemaakt door directie Visserij betreffende beleid welzijn vis.

Het EC-LNV heeft in opdracht gekregen en om een vervolg document te schrijven. Dit document moet dienen als informatie voor de beoordeling of en zo

ja welke verdere stappen te zetten zijn in het beleidsdossier ‘welzijn vis’. In de EC-LNVstudie wordt de ‘Beleidsbrief vis’ en de discussie in de Tweede Kamer als uitgangspunt gehanteerd.

In de beleidsbrief zijn drie vormen van visserij onderscheiden: beroepsvisserij, viskweek en sportvisserij. Daarnaast wordt ingegaan op de situatie in de siervissector. In de studie wordt hierbij aangesloten. Vanwege deze brede scope wordt nauwe samenwerking gezocht met organisaties die zich bezighouden met het thema welzijn vissen. Dit zijn o.a. Organisatie ter Verbetering van de Binnenvisserij, Rijksinstituut voor Visserij Onderzoek, Productschap Vis, Nederlandse Vereniging van Viskwekers,

Combinatie van Beroepsvisserij, Universiteit Utrecht, en Stichting Visserij Bescherming.

De reden voor het EC-LNV om deze opdracht van directie Visserij te aanvaarden is om, ten behoeve van het beleidsproces, helder in beeld te krijgen hoe de diverse actoren staan ten opzichte van het onderwerp “welzijn vis”. Afhankelijk van de gevonden resultaten kan LNV haar beleid hierop richten c.q. aanpassen.

Eindresultaat:

Het eindproduct zal een beschrijving zijn van de huidige praktijken die van invloed zijn op het welzijn van de vis. Er wordt zoveel mogelijk beschikbare kennis verzameld. Witte vlekken in kennis worden aangegeven. Daarnaast worden lopende en verwachte maatschappelijke discussies beschreven. De visies van maatschappelijke organisaties en van politieke partijen worden opgenomen. Standpunten van diverse actoren worden meegenomen. Er zullen suggesties gedaan worden voor een plan van aanpak omtrent beleid betreffende het welzijn van vissen.

Ing. Jo Voet, tel. (0318) 671566,
email: j.voet@eclnv.agro.nl

Project Vermaatschappelijking Natuur en Natuurbeleid afgerond

De nota *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur (NvM)* heeft de mens meer centraal gezet in natuurbeleid. Wat betekent dit in de praktijk? Burgers ontplooiën talloze initiatieven op het gebied van natuur; hoe leren we als overheid van hun ervaringen, hoe vangen we signalen op, hoe stimuleren we de samenleving (bedrijfsleven, overige overheden, maatschappelijke organisaties en burgers), en wat zou de rol van LNV in dit proces moeten zijn? Met deze vragen is de projectgroep Vermaatschappelijking Natuur en Natuurbeleid van het EC-LNV de afgelopen anderhalf jaar aan de slag geweest.

Met de workshop 'Natuur in het Hart, Leren door Doen' op 25 september 2002 is het huidige project afgesloten. De centrale vraag van de directie Natuurbeheer van LNV was hoe het begrip 'vermaatschappelijking' concreet gemaakt kon worden in het Uitvoeringsprogramma NvM. Hiervoor werden project- en programma-'cases' gepresenteerd aan de hand van twee thema's: 1) gemeenten en natuur; en 2)

kwaliteit van natuur en landschap in gebiedsgerichte projecten.

Geconcludeerd werd dat succes o.a. afhankelijk is van een goede afstemming van de maatschappelijke 'bovenstroom' (beleid en beleidsuitvoering) op de 'onderstroom': de belevingswereld van 'gewone mensen'. Een tweede conclusie was dat vermaatschappelijking wel eens een kronkelig proces van lange adem kan zijn, maar dat de geïn-

vesteerde tijd zich op den duur terugverdient. Tenslotte vond men het belangrijk om door te gaan met nieuwe aansluitingen te zoeken en, waar mogelijk, het instrumentarium aan te passen bij wat er onder oude en nieuwe partners leeft.

Deze workshop was een vervolg op een interviewronde in 2001 met NvM-medewerkers in de regiodirecties en op centraal niveau, en op een studie van recente literatuur over 'vermaatschappelijking'. Op basis hiervan werd in november 2001 de workshop 'Natuur in het Hart' georganiseerd. Dit leverde tien 'bouwstenen' op voor verder beleid zoals: benut de positieve betrokkenheid van mensen bij hún platteland, zoek niet-alledaagse partners, schakel gemeenten meer in, geef duidelijk de grenzen van het speelveld aan e.d.. Deze bouwstenen zijn vervolgens uitgewerkt in het synthesesdocument "Tien over Groen, Tien bouwstenen voor een effectief natuurbeleid" (rapport EC-LNV 2002/107). De beide workshopverslagen kunt u aanvragen bij onderstaande medewerkers.

drs. Just Walter, tel. 0318-671592,
e-mail: j.walter@eclnv.agro.nl
ir. Cathrien de Pater, tel. 0318-671406,
e-mail: c.h.de.pater@eclnv.agro.nl

Uitplaatsing van grondgebonden landbouw: geldverspilling...?

LNV heeft al jaar en dag te maken met diverse doelstellingen op het gebied van water. Beveiliging tegen overstromingen en verdrogingsherstel zijn er twee van. Een minder kunstmatig waterbeheer kan deze doelstellingen dienen. Het realiseren hiervan heeft echter consequenties voor landbouw en natuur- en recreatiegebieden.

De LNV-Bewindsliedenstaf heeft het EC-LNV gevraagd welke gevolgen een minder kunstmatig waterbeheer heeft voor het LNV instrumentarium. In het EC-rapport nr. 2002/75 *LNV-Waterinstrumentarium* staan de bedrijf-seconomische consequenties daarvan voor landbouwbedrijven, natuurbeheerders en recreatie-organisaties beschreven. Daarnaast zijn aanbevelingen gedaan voor stimulerende maatregelen en instrumenten om in de praktijk op bedrijfsniveau minder kunstmatig waterbeheer te kunnen realiseren.

In de praktijk betekent een minder kunstmatig waterbeheer in ons land met zijn lage ligging en een neerslagoverschot, vernatting. Vernatting leidt op **recreatieterreinen** tot vorstschade (opvriezing) van verharde oppervlakken en funderingen. De hierdoor stijgende onderhoudskosten nemen dusdanig toe dat voortijdige sloop en herbouw al snel goedkoper wordt.

De financiële gevolgen van vernatting voor **natuurbeheerders** zijn voor ruim 80% van het natuurareaal in Nederland, nihil. Vernatting van natte heide leidt tot het overbodig worden van effectgericht beheer. Ook voor grootschalige natuur leidt vernatting tot een kostenbesparing; het beheer wordt goedkoper dan voor huidige verdroogde vegetaties nodig is.

Vernatting van schraalgraslanden betekent daarentegen een noodzakelijke aanschaf van relatief duur aangepast

materieel zoals eenassige trekkers, waardoor de beheerskosten na vernatting zullen stijgen.

Vernatting van **landbouwgronden** betekent al snel economisch nadeel. De vernattingschade kan worden gecompenseerd door vergroting van het bedrijfsoppervlak (minder opbrengsten per ha compenseren door meer ha), of door directe inkomenssteun.

Met uitzondering van vollegrondsgroentebedrijven is directe inkomenssteun goedkoper dan schadecompensatie in de vorm van bedrijfsoppervlakvergroting. Aankoop van landbouwgronden in plaats van schadecompensatie is uit oogpunt van kosteneffectiviteit geen bruikbaar alternatief. Uitplaatsing van landbouw is ca. 3 maal zo duur als volledige inkomenscompensatie. Dit komt door de uiterst scheve verhouding tussen grondprijs en landbouweconomisch productievermogen (of kortweg productiviteit) van de grond. Gezien de hoge kosten van bedrijfsverplaatsing (nieuwbouw bedrijfsgebouwen) lijkt ook uitruil van landbouwgrond tegen natuurterrein geen zinvolle optie. Uitruil is al snel duurder dan landbouw 'laten zitten' en het nauwelijks of niet meer laten produceren met daarbij het toekennen van inkomenscompensatie. Inkomenscompensatie verhoudt zich echter gevoelsmatig slecht met een door LNV voorgestane duurzame landbouw. Eenmalige uitkering van de gekapitaliseerde inkomensschade lijkt een aanvaardbaar compromis.

Uit een evaluatie van het huidige waterbeheer en -instrumentarium blijkt dat er in de overheidsfeer naast LNV, nauwelijks medeprobleemeigenaren voor verdroging bestaan: provincies, noch gemeenten, noch waterschappen. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat verdroging het gevolg is van bestuurlijke besluiten die in het verleden door diezelfde provincies, gemeenten en waterschappen zijn gemaakt. Hiermee waren grote sommen geld gemoeid. Erkenning van de negatieve gevolgen van deze besluiten en terugdraaien ervan, vergt politieke moed. Met name het risico voor schadeclaims en het verwijt van 'onbehoorlijk bestuur' leiden tot terughoudendheid bij provinciale en waterschapsbesturen.

Instrumentarium voor realisatie van het voorgenomen waterbeheer is daarentegen ruimschoots voorhanden. Het belangrijkste knelpunt lijkt het ontbreken van bestuurlijke wil.

Voor meer informatie: EC-LNV rapport, 2002/075. LNV-Waterinstrumentarium

Jan Huinink.M.Sc. tel. (0317) 474894,
email: j.huinink@eclnv.agro.nl

MINAS-gat knaagt aan het draagvlak

Een aantal veehouders, die alle mest die in een kalenderjaar op hun bedrijf is geproduceerd hebben afgevoerd, moeten toch een heffing betalen. Het ten onrechte betalen van de MINAS-heffing, het zg. 'MINAS-gat', heeft het laatste half jaar het draagvlak voor het systeem ernstig ondermijnd. Met name de intensieve veehouderij wordt hiermee geconfronteerd. Het ministerie van LNV is op zoek naar oplossingen.

Binnen de Meststoffenwet is MINAS het instrument dat overbemesting moet voorkomen. Hiervoor wordt in MINAS op bedrijfsniveau een balans tussen aan- en afvoer van mineralen gemaakt. MINAS staat een bepaald mineralenoverschot toe, aangezien verliezen niet helemaal zijn te voorkomen. Indien een bedrijf het toegestane overschot overschrijdt moet een heffing worden betaald. De hoogte van de heffing is dusdanig dat het goedkoper is om mest af te voeren dan om heffing te betalen. Grondloze bedrijven, die alle geproduceerde mest afvoeren, behoren in MINAS dus in principe op een overschot van nul uit te komen.

Vanuit de intensieve veehouderij komt het signaal dat het veel bedrijven niet lukt de mineralenbalans in balans te brengen. Op grondloze bedrijven leidt dit er toe dat veel bedrijven toch een heffing

moeten betalen, ondanks het feit dat alle geproduceerde mest is afgevoerd. Het probleem beperkt zich voornamelijk tot de fosfaatbalans.

Ook de politiek heeft dit signaal inmiddels opgepakt en gebruikt om aanpassingen van MINAS door te voeren. Op 3 december 2002 heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen om MINAS aan te passen. In het kort komt deze motie neer op een MINAS zonder 'gat'.

De afgelopen maanden heeft een Task Force, geleid door de directie Landbouw en inhoudelijk gecoördineerd door het EC-LNV, onderzoek gedaan om de oorzaken van het MINAS-gat te achterhalen. Hiervoor zijn databestanden van het Bureau Heffingen geanalyseerd, onderzoeksinstituten geconsulteerd en bedrijfsbezoeken afgelegd. Inmiddels komt er zicht op de oorzaken

van het MINAS-gat. In de eerste plaats lijken er met de afvoer van varkens in werkelijkheid meer mineralen te worden afgevoerd dan volgens de normen van MINAS. De mest bevat hierdoor in werkelijkheid minder mineralen dan volgens de systematiek van MINAS zou moeten. Daarnaast lijkt de onnauwkeurigheid van het systeem een belangrijke oorzaak. Veel aan- en afvoerposten worden bepaald door bemonstering en analyse. De onnauwkeurigheid hiervan lijkt groter dan werd verwacht.

Op basis van de resultaten werkt directie Landbouw, samen met het EC-LNV, nu aan een oplossing van het "gat". De eerste aanpassingen van de Meststoffenwet op dit gebied zullen binnenkort worden gepubliceerd.

Ir. Mark de Bode, tel (0318) 671577,
email: m.j.c.de.bode@eclnv.agro.nl

Monitoring voor diergezondheid en voedselveiligheid

Monitoring op het gebied van diergezondheid en voedselveiligheid is bij het EC-LNV al een aantal jaren een belangrijk onderwerp. Na rapporten in 1999 (over uitgangspunten van monitoring), in 2000 (een inventarisatie van systemen), en in 2001 (een prioritering van te monitoren gevaren), wordt op dit moment de laatste hand gelegd aan een volgend rapport.

De bedoeling van het rapport is een zodanig overzicht van de materie te geven, dat op basis daarvan een aantal beslissingen kunnen worden genomen over het daadwerkelijk opzetten van een geïntegreerd monitoringssysteem. Het rapport analyseert zowel elementen waarmee rekening gehouden moet worden bij het opzetten van een geïnte-

greerd monitoringssysteem, als de informatiebehoefte die door middel van monitoring zou moeten worden ingevuld voor een 15-tal belangrijke gevaren.

De analyse laat zien, dat vele instanties reeds betrokken zijn bij het onderwerp en dat er diverse belangen spelen. Ook

is aangegeven, dat privacywetgeving van groot belang is bij het eventueel opzetten van een nieuw systeem. Tevens is een korte verkenning uitgevoerd van initiatieven die op het gebied van monitoring in het buitenland hebben plaatsgevonden.

Lees verder op pag. 15>

Ten aanzien van de 15 geprioriteerde gevaren is bij beleidsmedewerkers de informatiebehoefte gepeild. Door deze te vergelijken met wat er ten aanzien van die gevaren op het gebied van monitoring voorhanden is, is een beeld gevormd van noodzakelijke veranderingen. De bedoeling is, dat de 15 gevaren model kunnen staan voor eventuele andere, later toe te voegen gevaren. Op dit moment wordt de informatie die de analyses hebben opgeleverd nader bekeken. Daaruit worden aanbevelingen geformuleerd voor een vervolgfase, waarin daadwerkelijk aan een nieuw systeem wordt gebouwd.

Een aantal belangrijke elementen die de analyses hebben opgeleverd, is:

- Een behoefte aan een grotere mate van detail over een aantal gevaren

- Zoveel mogelijk aansluiten bij bestaande monitoringsactiviteiten van diverse instanties
- Behoefte aan meer coördinatie over organisaties heen
- Behoefte aan planning en regie
- Betere integratie en benutting van beschikbare kennis
- Integratie en samenwerking moet leiden tot meerwaarde voor alle betrokkenen en de verschillende belangen ondersteunen

Deels om het project dat tot dit rapport heeft geleid te ondersteunen, maar zeker ook om het draagvlak voor het onderwerp te verbreden, is op 8 oktober 2002 een workshop gehouden waar 4 projecten op het gebied van monitoring zijn gepresenteerd, en waar een zeer vruchtbare discussie heeft plaatsgevon-

den. Belangrijke conclusie hierbij was dat er behoefte is aan sturing en regie. Tevens werd geconstateerd, dat het nu het juiste moment is om de modernisering van het monitoringsstelsel aan te pakken.

Het project monitoring van het Expertisecentrum LNV loopt parallel aan het Chaperonnesproject, een onderzoeksproject dat wordt uitgevoerd in een samenwerkingsverband van ID Lelystad, RIKILT en TNO Voeding, dat nieuwe concepten voor monitoring uitwerkt. Op diverse punten wordt over en weer gebruik gemaakt van elkaars resultaten en vindt afstemming plaats.

Dr. Ed van Klink, tel.nr. (0317) 671428,
email: e.g.m.van.klink@eclnv.agro.nl

Gecertificeerde ketens en geïntegreerde gewasbescherming

Hoe kunnen overheid en bedrijfsleven elkaar versterken om via certificering te komen tot een duurzame agrarische keten en hoe kan geïntegreerde gewasbescherming daarin meegenomen worden? Een aantal partijen in de agrarische keten en maatschappelijke organisaties zijn hierover geïnterviewd. De antwoorden zijn verschenen in het EC-LNV rapport 'Gecertificeerde ketens en geïntegreerde gewasbescherming'.

Raakvlakken

De studie heeft helder gemaakt dat allen ervan overtuigd zijn, dat een duurzame agrarische keten nagestreefd moet worden en dat aandacht voor geïntegreerde gewasbescherming daarbij een noodzaak is. Op basis van de gehouden interviews en de kennis binnen het EC-LNV en het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) kan een drietal raakvlakken worden onderscheiden waarop overheid en bedrijfsleven aangrijpingspunten hebben om elkaar via certificering te versterken, te weten: consumentenvertrouwen, certificering en optimalisatie van het proces tussen partijen.

1. Borgen van consumenten- en onderling vertrouwen door:

- voedselveiligheidseisen;
- meer transparantie in leverancierslijnen/totale keten onderling vertrouwen tussen de ketenpartijen onderbouwd door het stellen van eisen aan het geleverde product, productie, bewaring en verwerking van dit product en gebruikte controle- en analysemethoden;
- bij productie en verwerking te voldoen aan de wettelijk gestelde eisen;
- onafhankelijke controle en het treffen van sancties;
- productinformatie over met name herkomst en productiewijze.

2. Certificering:

- certificering: verschil met de 'achterblijvers', de niet-gecertificeerden;
- het opnemen van (specifieke) bovenwettelijke eisen;
- een beter imago;
- sanctiebeleid.

3. Optimalisatie van het productieproces door:

- registratie afkomstig van de producent (productie en productiewijze) en de ketenpartijen (herkomst, bewaring, tijdstippen van behandeling en transportgegevens);
- bedrijfsvergelijking cq -doorlichting;

Lees verder op pag. 16 >

- effectief middelen pakket;
- stimuleren voorlopers;
- kennisontwikkeling en verspreiding;
- geïntegreerde gewasbescherming;
- duurzaam ondernemen;
- behoud concurrentiepositie;
- inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen.

Verwachtingen en rollen

De verwachtingen en opvattingen hoe met het bovenstaande aan de slag te gaan verschillen echter. Dat heeft te maken met de plaats die de partij in de keten inneemt, de (bovenwettelijke) eisen die de partij aan de grondstoffen stelt, de relatie met leveranciers/afnemers en de (on)afhankelijkheid van de (inter)nationale markt.

Er is ook geen eenduidigheid over de rollen die men van elkaar en de overheid verwacht.

Echter om verder te komen in de samen-

werking en versterking is het noodzakelijk dat de partijen hun verwachtingen over hun respectievelijke rollen delen. Deze notitie heeft als basis gediend voor het rondetafelgesprek tussen LNV, VROM, Stichting Milieukeur, Milieu Project Sierteelt (MPS) en de Greenery. De informatie uit deze notitie en de uitkomsten van het rondetafelgesprek worden gebruikt voor het verder invullen van het nieuwe gewasbeschermingbeleid.

Zie voor meer informatie : EC-LNV rapport nr. 2003/185. 'Gecertificeerde ketens en geïntegreerde gewasbescherming', Raakvlakken, verwachtingen en rollen met betrekking tot geïntegreerde gewasbescherming in gecertificeerde ketens.

Ing. Jaap Ekkes, tel. (0318) 671429,
email: j.j.ekkes@eclnv.agro.nl

Expertisecentrum LNV

Organisatie

Het EC-LNV is een onderdeel van het ministerie van LNV en wordt aangestuurd door een Programmaraad. Deze raad bestaat uit een achttal LNV-beleidsdirecteuren.

Het Expertisecentrum LNV (EC-LNV) ondersteunt de LNV-beleidsdirecties in hun beleidsprocessen. De medewerkers vangen relevante signalen op uit de brede maatschappelijke omgeving en gebruiken deze bij de beleidsadvisering.

Missie

Het Expertisecentrum levert kennis op maat voor gefundeerd LNV-beleid. Het EC-LNV voedt en verrijkt het LNV-beleid met inhoudelijke, communicatieve en organiserende bijdragen. Het EC-LNV brengt daartoe op maat gesneden producten en diensten.

Kerntaken

1. Signaleren, verkennen en agenderen.
2. Ontwikkelen van beleidsopties, incl. ex-ante evaluaties.
3. Inhoudelijke bijdragen leveren aan beleidsvorming.
4. Stimuleren van implementatie.
5. Uitvoeren van ex-post evaluaties.
6. Regisseren van monitoring.
7. Aansturen van kennisinstrumenten.

colofon

Deze nieuwsbrief verschijnt 5 à 6 keer per jaar
Oplage: 3000

Publicaties van het EC-LNV kunt u schriftelijk of per e-mail (balie@eclnv.agro.nl) bestellen.

Redactiecommissie

mw. ir. Tamar Kok,
ir. Chris Maas Geesteranus, voorzitter,
ir. Geert van der Peet,
ir. Herman Savenije,
drs. Just Walter, eindredacteur
mw. Anne-Marie de Wee,

Expertisecentrum LNV	Expertisecentrum LNV
Galvanistraat 7	Marijkeweg 24
Postbus 482	Postbus 30
6710 BL Ede	6700 AA Wageningen
Tel. (0318) 67 14 00	Tel. (0317) 47 48 01

Ontwerp

Deel 2 vormgeving, Nijmegen

Opmaak en Drukwerk

Van Eck & Oosterink, Dodewaard